

Εισαγωγή στην πυρηνοποίηση. <http://users.auth.gr/~paloura/>

Αντικείμενο

Ομο- & ετερογενής πυρηνοποίηση: αρχικά στάδια ανάπτυξης υλικών ή σχηματισμού νέας φάσης.

Ομογενής πυρηνοποίηση: αυθόρμητος σχηματισμός στερεών πυρήνων κατά τη διάρκεια της ψύξης τήγματος από την T_m .

Ο μαθηματικός φορμαλισμός της **ετερογενούς πυρηνοποίησης** στηρίζεται σε αυτόν της ομογενούς.

Το βιβλίο!!!!:

Phase transformations in metals and alloys”

D.A. Porter & K.E. Easterling, Van Nostrand Reinhold UK (υπάρχει και 3^η έκδοση)

Γιατί μας ενδιαφέρει η ετερογενής πυρηνοποίηση?

Ευρύτατο φάσμα τεχνολογικών εφαρμογών

- ⇒ Διεπιφάνειες υγρού/στερεού (π.χ. ανάπτυξη υλικών όγκου ή λεπτών υμενίων).
- ⇒ Διεπιφάνειες στερεού/ατμού (π.χ. χημική εναπόθεση αμών)
- ⇒ Διεπιφάνειες διαφόρων φάσεων στα στερεά
- ⇒ Μετανάστευση διεπιφανειών και ανάπτυξη νέων φάσεων.

Στόχος

- **Εισαγωγή** στις έννοιες του **κρίσιμου πυρήνα** με ακτίνα r^* και της κρίσιμης ενέργειας G^* για σχηματισμό πυρήνων.
- **Υπολογισμός** των r^* και ΔG^* συναρτήσει της θερμοκρασίας ($T_m - \Delta T$ όπου το ΔT ονομάζεται undercooling).

**Απαραίτητες
έννοιες**

- Ελεύθερη ενέργεια G
- Εντροπία S
- Ενθαλπία H
- Θερμοδυναμική ισορροπία

**Φάση ενός
συστήματος**

- Μέρος ενός συστήματος που έχει ομογενείς ιδιότητες & χημική σύσταση.
- Μία φάση μπορεί να αποτελείται από περισσότερα του ενός συστατικά που σχηματίζουν στερεό διάλυμα, π.χ. κράματα Cu-Ni.

Οι αλλαγές φάσης (υπό σταθ. P & V) “οδηγούνται” από την χαμηλότερη ελεύθερη ενέργεια κατά Gibbs της τελικής κατάστασης.

⇒ $G=H-TS$, όπου H=ενθαλπία & S= εντροπία

G : μέτρο της σχετικής σταθερότητας του συστήματος & της ικανότητας του να παράγει έργο.

⇒ $S=k \ln \omega$ όπου ω το πλήθος των διακριτών διευθετήσεων των ατόμων/μορίων που συνιστούν τη φάση.

S : μέτρο της αταξίας στο σύστημα

⇒ $H=E+PV$: μέτρο του θερμικού περιεχομένου του συστήματος (στα στερεά $H \cong E$).

⇒ $E = \sum E_{kin} + \sum E_{dyn}$ η εσωτερική ενέργεια του συστήματος

- E_{kin} $\Rightarrow$ Στερεά & υγρά: δονήσεις ατόμων
 $\Rightarrow$ Υγρά & αέρια: μετατόπιση & περιστροφή ατόμων & μορίων.
- E_{dyn} $\Rightarrow$ Αλληλεπιδράσεις & δεσμοί μεταξύ ατόμων.

Σύστημα σε θερμοδυναμική ισορροπία $\Rightarrow$

η οδηγός δύναμη ΔG για αντίδραση (χημική ή αλλαγή φάσης) είναι $\Delta G=0$
 $\Rightarrow$ σύστημα σταθερό για $t \rightarrow \infty$

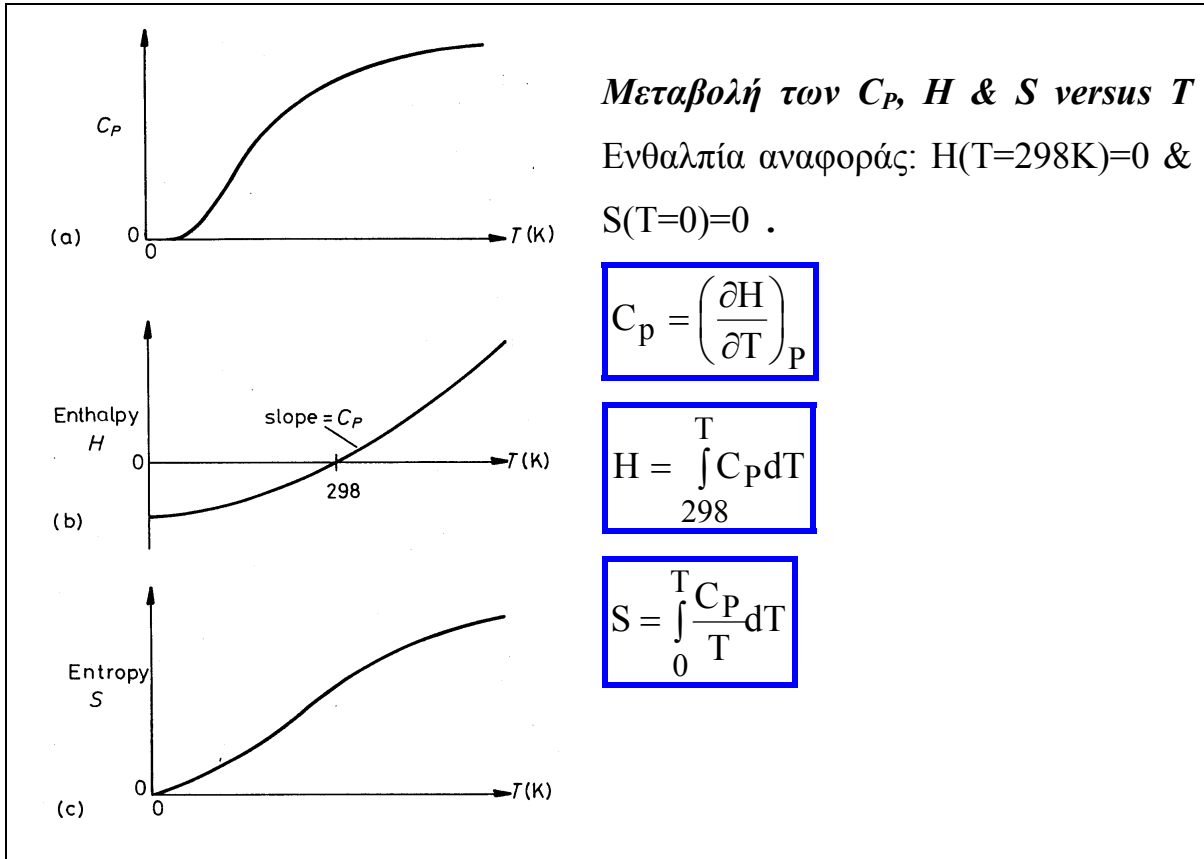
Κριτήριο για αλλαγή φάσης: $\Delta G = G_{fin} - G_{ini} < 0$. Η ταχύτητα αλλαγής φάσης καθορίζεται από την κινητική της “αντίδρασης”.

- **Χαμηλές T:** σταθερή η στερεά φάση όπου οι δεσμοί είναι σταθεροί και $E_{int} \rightarrow E_{min}$.
- **Υψηλές T :** κυριαρχεί ο όρος $-TS \Rightarrow$ σταθερές οι L και V φάσεις.
- **Υψηλή P :** ευνοούνται οι φάσεις με μικρό όγκο.
- **Intensive ιδιότητες:** ανεξάρτητες του μεγέθους του συστήματος, π.χ. P, T.
- **Extensive ιδιότητες:** ανάλογες της ποσότητας του υλικού στο σύστημα π.χ. V, E, H, S, G (μονάδες/mole)

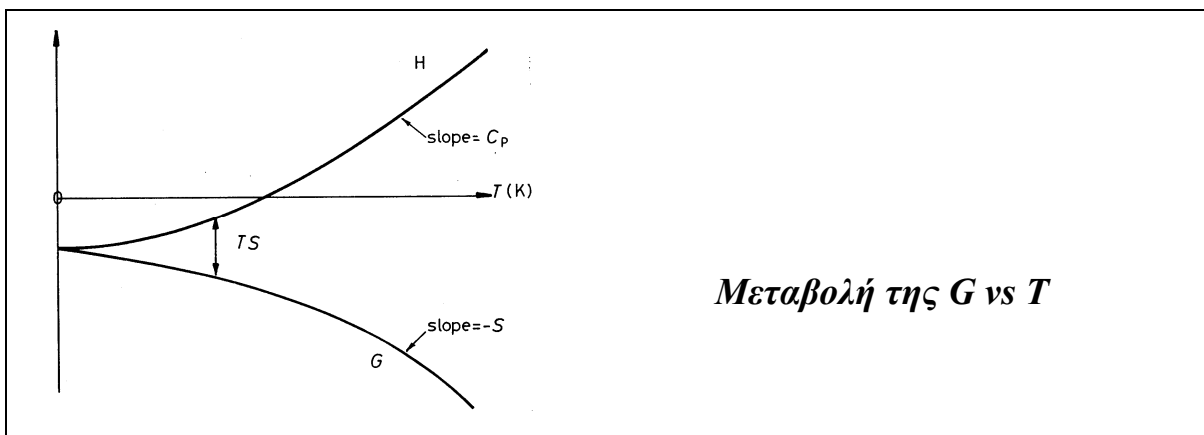
Υπολογισμός της G(T) σε σύστημα ενός συστατικού.

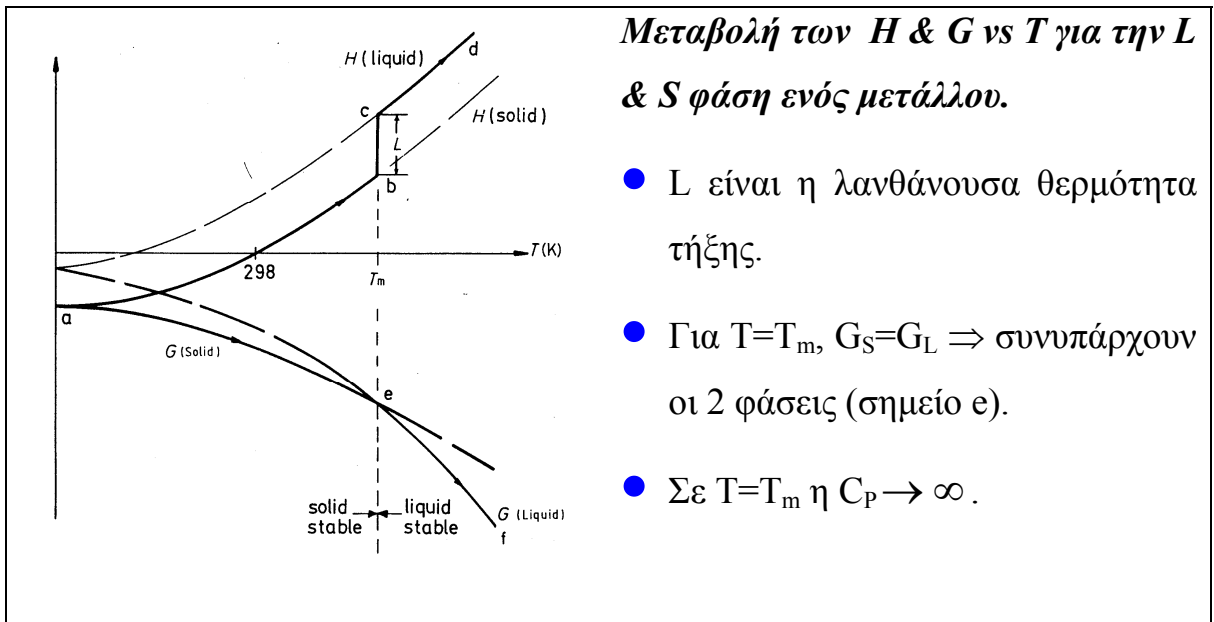
Για ένα σύστημα με σταθερή μάζα και χημική σύσταση (ελεύθερη μεταβολή των T & P):

$$dG(T) = -SdT + VdP$$

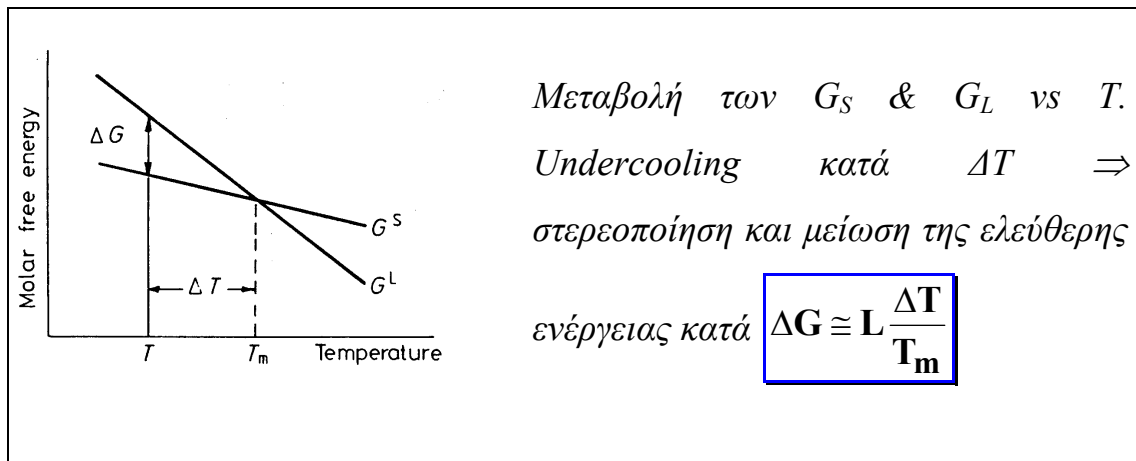
- Για σταθερή πίεση : $\left(\frac{\partial G}{\partial T} \right)_p = -S \Rightarrow$ αυξανόμενης της T η G ελαττώνεται με ταχύτητα/κλίση $-S$.

Η οδηγός δύναμη για στερεοποίηση. Υπολογισμός της $\Delta G=f(\Delta T)$

Ψύξη μεταλλικού τήγματος σε $T=T_m-\Delta T \Rightarrow$ μείωση της G κατά ΔG μέσω σχηματισμού στερεάς φάσης.

Αποδεικνύεται ότι η οδηγός δύναμη για την ανάπτυξη στερεού πυρήνα από το τήγμα είναι $\Delta G \cong L \frac{\Delta T}{T_m}$

Απόδειξη

Ισχύει : $G_L = H_L - TS_L$ & $G_S = H_S - TS_S$

Σε $T = T_m$: $G_L = G_S \Rightarrow \Delta G = \Delta H - T_m \Delta S = 0$

$$\Delta S = \frac{\Delta H}{T_m} = \frac{L}{T_m}, \text{ όπου } L \text{ η λανθάνουσα θερμότητα της τήξης.}$$

Για μικρό undercooling ΔT : $C_P^L \cong C_P^S \Rightarrow \Delta H$ & ΔS είναι ανεξάρτητες της T
 $\Rightarrow$

$$\left. \begin{array}{l} \bullet \Delta G = \Delta H - T\Delta S \\ \bullet \Delta S \cong \frac{L}{T_m} \end{array} \right\} \Delta G = \Delta H - T \frac{L}{T_m} \cong L \frac{T_m - T}{T_m} \Rightarrow \Delta G \cong L \frac{\Delta T}{T_m}$$

Ομογενής πυρηνοποίηση

Η **στερεοποίηση (solidification)** είναι μετασχηματισμός φάσης από μία μη-κρυσταλλική σε μία κρυσταλλική κατάσταση.

Εκτενείς εφαρμογές: βιομηχανία μετάλλου & μικροηλεκτρονική.

Η στερεοποίηση αρχίζει με σχηματισμό **μικρών στερεών πυρήνων**

✚ στο τήγμα $\Rightarrow$ **ομογενής** ή

✚ στα τοιχώματα του αντιδραστήρα $\Rightarrow$ **ετερογενής**.

Under- ή supercooling : Τήγμα σε $T < T_m$

✚ **Παράδειγμα:** καθαρό Ni μπορεί να διατηρηθεί επ' άπειρον σε $T = T_m - 250K$.

✚ **Στην πράξη:** η ετερογενής στερεοποίηση αρχίζει όταν $T \cong T_m - 1K$

Η ψύξη τήγματος σε $T < T_m \Rightarrow$ αυθόρμητη στερεοποίηση.

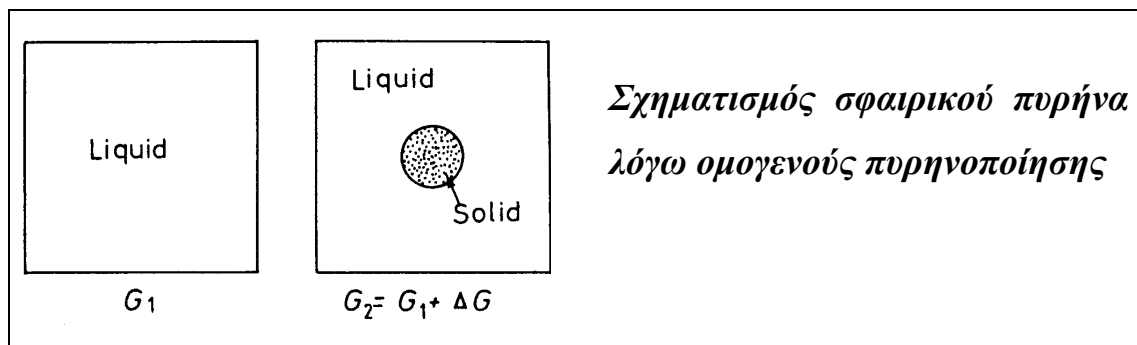
Αποδεικνύεται ότι:

Η οδηγός δύναμη για στερεοποίηση $\Delta G = G_L - G_S = -V_S \Delta G_V + A_{SL} \gamma_{SL}$

Που έχει 2 συνιστώσες:

- ➔ Μία **θετική** λόγω δημιουργίας διεπιφάνειας S/L (γ_{SL} το έργο που πρέπει να καταβληθεί για να δημιουργηθεί μοναδιαία διεπιφάνεια υπό $T = \text{σταθ}$, $P = \text{σταθ}$).
- ➔ Μία **αρνητική** λόγω της μικρότερης ελεύθερης ενέργειας του στερεού.

Απόδειξη της $\Delta G = G_L - G_S = -V_S \Delta G_V + A_{SL} \gamma_{SL}$

$$G_2 = V_S G_V^S + V_L G_V^L + A_{SL} \gamma_{SL}$$

$$G_1 = G_V^L (V_L + V_S)$$

Όπου γ_{SL} το έργο που πρέπει να καταβληθεί για να δημιουργηθεί μοναδιαία διεπιφάνεια υπό $T = \text{σταθ}$, $P = \text{σταθ}$.

Σχηματισμός πυρήνα $\Rightarrow \Delta G = G_2 - G_1 = -V_S \Delta G_V + A_{SL} \gamma_{SL}$

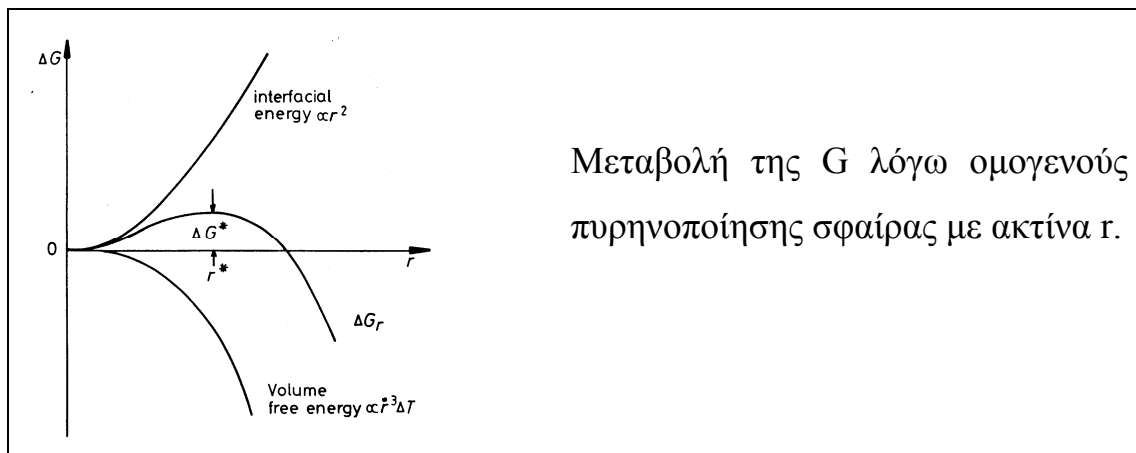
$$\text{όπου } \Delta G_V = G_V^L - G_V^S$$

Για δεδομένο undercooling $\Delta T \Rightarrow$ οδηγός δύναμη για solidification:

$$\Delta G_V \cong \frac{L_V \Delta T}{T_m}$$

για $T < T_m$ η $\Delta G_V > 0 \Rightarrow$ μείωση της ΔG που έχει 2 συνιστώσες:

- $\Rightarrow$ Μία **θετική** λόγω δημιουργίας διεπιφάνειας S/L
- $\Rightarrow$ Μία **αρνητική** λόγω της μικρότερης ελεύθερης ενέργειας του στερεού.

Υπόθεση: η γ_{SL} είναι ισότροπη $\Rightarrow$ η G_V^S ελαχιστοποιείται για σφαιρικό σχήμα του πυρήνα και για σφαίρα ακτίνας r^* :

$$\Delta G_r = -\frac{4}{3}\pi r^3 \Delta G_V + 4\pi r^2 \gamma_{SL}$$

- Εάν $r < r^*$ (embryos or clusters) το σύστημα μειώνει την G με διάλυση των στερεών συσσωματωμάτων.
- Εάν $r > r^*$ (πυρήνες) το σύστημα μειώνει την G με ανάπτυξη του στερεού.
- Εάν $r = r^* \Rightarrow dG=0 \Rightarrow$ ο κρίσιμος πυρήνας είναι πρακτικά σε ασταθή ισορροπία με το περιβάλλον τήγμα.

Υπολογισμός της $r_{hom o}^*$

Η $r = r^*$ αντιστοιχεί σε $d(\Delta G_r)/dr=0$

Αποδεικνύεται ότι: $r_{hom o}^* = \left(\frac{2\gamma_{SL} T_m}{L_V} \right) \frac{1}{\Delta T}$ δηλαδή αυξανόμενου του ΔT

μειώνεται το μέγεθος των πυρήνων που είναι κρίσιμοι ή υπερ-κρίσιμοι, δηλ. σταθεροί.

Απόδειξη:

Σχηματισμός cluster με $r=r^* \Rightarrow \Delta G_r = -\frac{4}{3}\pi r^3 \Delta G_V + 4\pi r^2 \gamma_{SL}$

Η $r = r^*$ αντιστοιχεί σε $d(\Delta G_r)/dr=0$

Επομένως: $\frac{d(\Delta G(r))}{dr} = 4\pi r^2 \Delta G_V + 8\pi r \gamma_{SL} = 0 \Rightarrow r^* = \frac{2\gamma_{SL}}{\Delta G_V}$

Όμως δείξαμε ότι: $\Delta G_V = \frac{L_V \Delta T}{T_m}$

Επομένως: $r_{hom o}^* = \left(\frac{2\gamma_{SL} T_m}{L_V} \right) \frac{1}{\Delta T}$

Υπολογισμός της ΔG^*

Αποδεικνύεται ότι: $\Delta G^* = \left(\frac{16\pi\gamma_{SL}^3 T_m^3}{3L_V^2} \right) \frac{1}{(\Delta T)^2}$ δηλαδή τόσο η r^* όσο και

η ΔG^* μειώνονται όταν αυξάνει το ΔT .

Απόδειξη:

$$\left. \begin{aligned} \text{Για } r = r^* : \Delta G^*_r &= -\frac{4}{3}\pi r^{*3} \Delta G_V + 4\pi r^{*2} \gamma_{SL} \\ \text{Αντικαθιστούμε: } r^* &= \frac{2\gamma_{SL}}{\Delta G_V} \dots\dots\dots \\ \text{Όπως δείξαμε : } \Delta G_V &= \frac{L_V \Delta T}{T_m} \end{aligned} \right\} \Delta G^* = \frac{16\pi\gamma_{SL}^3}{3(\Delta G_V)^2}$$

και επομένως
$$\Delta G^* = \left(\frac{16\pi\gamma_{SL}^3 T_m^3}{3L_V^2} \right) \frac{1}{(\Delta T)^2}$$

Υπολογισμός του αριθμού των clusters με ακτίνα r.

Ο ρυθμός πυρηνοποίησης είναι : $I = \beta n^*$

- όπου
  - β η ταχύτητα με την οποία άτομα προστίθενται σε κρίσιμους πυρήνες & τους καθιστούν σταθερούς (atoms s⁻¹)
  - n* η steady-state συγκέντρωση κρίσιμων πυρήνων (πυρήνες m⁻³)

Να σημειωθεί ότι: Η ολική ελεύθερη ενέργεια συστήματος που περιέχει **υγρή φάση** και **n(r) clusters** ακτίνας r δίδεται από τη σχέση:

$G = G_L + n(r) \Delta G(r) + \Delta G_{mix}$, όπου ΔG_{mix} η ελεύθερη ενέργεια μείξης των

n clusters με N άτομα.

Αποδεικνύεται ότι $n(r) = n_o \exp\left(-\frac{\Delta G(r)}{kT}\right)$ όπου **n_o** ο συνολικός αριθμός

ατόμων στο σύστημα και $\Delta G(r)$ η αύξηση της G λόγω της ύπαρξης των clusters.

Απόδειξη

Η ολική ελεύθερη ενέργεια συστήματος που περιέχει **υγρή φάση** και **$n(r)$ clusters** ακτίνας r δίδεται από τη σχέση:

$$G = G_L + n(r) \Delta G(r) + \Delta G_{\text{mix}}$$

όπου ΔG_{mix} η **ελεύθερη ενέργεια μείξης** των n clusters με N άτομα.

Η μεταβολή της ενθαλπίας λόγω της μείξης είναι μικρή $\Rightarrow$

$$\Delta G_{\text{mix}} = -TS_{\text{mix}}$$

όπου η TS_{mix} εξαρτάται από τους δυνατούς συνδυασμούς n clusters με N δυνατές θέσεις πυρηνοποίησης :

$$[(N+n(r))\ln(N+n(r)) - N \ln(N) - n(r) \ln(n(r))]$$

Και επομένως :

$$G = G_L + n(r) \Delta G(r) - kT [(N+n(r))\ln(N+n(r)) - N \ln(N) - n(r) \ln(n(r))]$$

Το σύστημα είναι σε ισορροπία όταν $\frac{dG}{dn(r)} = 0 \Rightarrow$

$$\frac{dG}{dn(r)} = \Delta G(r) - kT[\ln(N+n(r)) - \ln(n(r))] = 0$$

Ισχύει ότι $N \gg n(r) \Rightarrow N+n(r) \cong N \Rightarrow \Delta G(r) = kT[\ln(N) - \ln(n(r))] \Rightarrow$

$$n(r) = n_0 \exp\left(-\frac{\Delta G(r)}{kT}\right)$$

όπου n_0 : ο συνολικός αριθμός ατόμων στο σύστημα και ΔG_r η αύξηση της G λόγω της ύπαρξης των clusters.

Παρατηρήσεις

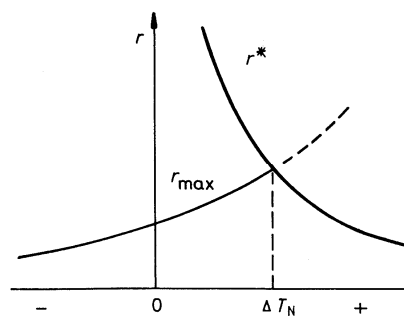
- Για $T > T_m$ ισχύει $\forall r$
- Για $T < T_m$ ισχύει για $r \leq r_m$ (όταν $r > r_m$ ο πυρήνας δεν ανήκει στο τήγμα).
- Η πιθανότητα να υπάρξει cluster με ακτίνα r μειώνεται εκθετικά αυξανόμενου του μεγέθους του cluster.

- Όπως αποδείξαμε : $n(r) = n_0 \exp\left(-\frac{\Delta G(r)}{kT}\right)$
- Η $G(r)$ αυξάνεται ραγδαία με το r

- Η πιθανότητα να υπάρξει cluster ακτίνας r μειώνεται εκθετικά αυξανόμενου του r .

Παράδειγμα: 1mm^3 Cu at T_m περιέχει

- 10^{15} clusters με 10 άτομα ($r=0.3\text{nm}$)
- 10 clusters με 100 άτομα ($r=0.6\text{nm}$)

Μεταβολή των $I_{\text{hom}0}^* \approx \frac{1}{\Delta T}$ και r_{max} με το βαθμό undercooling.. Για undercooling ΔT_N η πιθανότητα ορισμένοι πυρήνες να γίνουν κρίσιμοι αυξάνει

- Για μικρό ΔT η r^* είναι πολύ μεγάλη και η πιθανότητα να βρεθεί σταθερός πυρήνας $\rightarrow 0$

- Αυξανόμενου του ΔT η r^* μειώνεται.
- Για ΔT_N η πιθανότητα μερικά clusters να φθάσουν την ακτίνα r^* και να γίνουν σταθεροί πυρήνες είναι σημαντική.

Ο ρυθμός της ομογενούς πυρηνοποίησης N_{homo} .

Πόσο γρήγορα εμφανίζονται στερεοί πυρήνες σε ένα τήγμα για δεδομένο undercooling?

Ο ρυθμός της ομογενούς πυρηνοποίησης είναι:

$$N_{\text{homo}} = f_0 C^* \text{ πυρήνες } m^{-3} s^{-1}$$

όπου C^* είναι ο αριθμός των clusters που έχουν το κρίσιμο μέγεθος C^* :

$$C^* = C_0 \exp\left(-\frac{\Delta G_{\text{homo}}}{kT}\right) \text{ clusters } / m^3$$

C_0 : άτομα $/ m^3$ στο τήγμα ($\cong 10^{29}$ άτομα m^{-3}).

f_0 : η συχνότητα με την οποία προστίθεται ένα άτομο στο cluster καθιστώντας το σταθερό πυρήνα.

Άρα ο ρυθμός ομογενούς πυρηνοποίησης θα είναι:

$$N_{\text{homo}} = f_0 C^* = f_0 C_0 \exp\left(-\frac{\Delta G_{\text{homo}}}{kT}\right) \text{ πυρήνες } m^{-3} s^{-1}$$

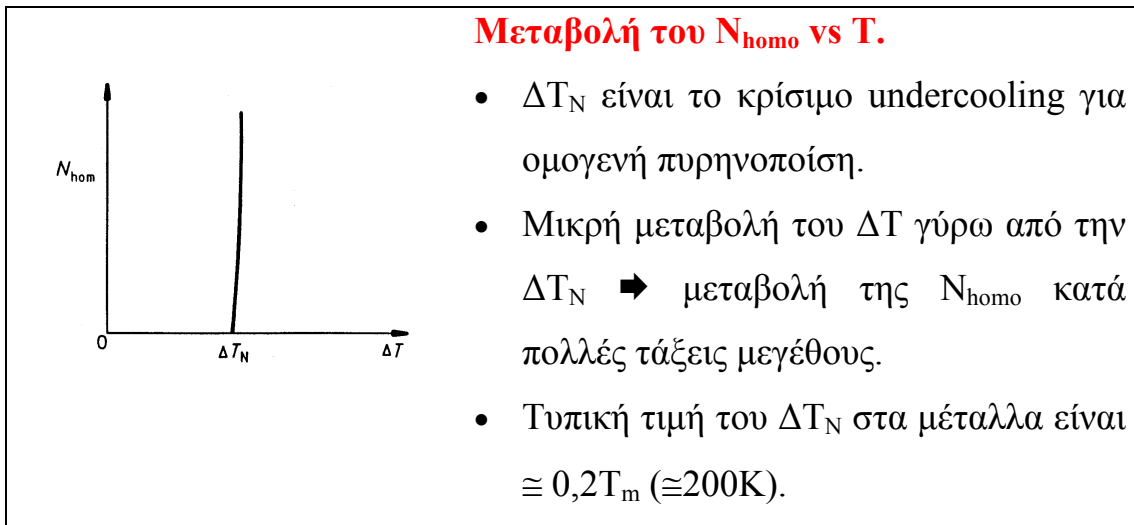
- Η f_0 ($\cong 10^{11}$) εξαρτάται από τη συχνότητα δόνησης των ατόμων, την ενέργεια ενεργοποίησης για τη διάχυση στο τήγμα και την επιφάνεια του κρίσιμου πυρήνα.
- $C_0 \cong 10^{29} \text{ cm}^{-3}$
- Για τυπικό ρυθμό πυρηνοποίησης $N_{\text{homo}} = 1 \text{ cm}^{-3} \text{ s}^{-1} \Rightarrow \Delta G^* \cong 78 \text{ kT}$

Αντικαθιστώντας για το ΔG^* : $\Delta G^* = \left(\frac{16\pi\gamma_{SL}^3 T_m^3}{3L_V^2} \right) \frac{1}{(\Delta T)^2} \Rightarrow$

$$N_{hom o} = f_o C_o \exp\left(-\frac{A}{(\Delta T)^2}\right)$$

όπου $A = \frac{16\pi\gamma_{SL}^3 T_m^3}{3L_V kT}$, ασθενής συνάρτηση της T . Ο όρος $(\Delta T)^2 \rightarrow$

ισχυρότατη θερμοκρασιακή εξάρτηση της $N_{hom o}$.

Διεπιφάνειες & ελεύθερη ενέργεια διεπιφανειών.

Είδη διεπιφανειών στα στερεά

- Ελεύθερη επιφάνεια κρυστάλλου
- **Grain boundaries** –όρια κρυσταλλιτών
Διαχωρίζει κρυστάλλους που έχουν την ίδια χημική σύσταση και ίδια δομή αλλά διαφορετικό προσανατολισμό.
- **Διεπιφάνεια μεταξύ διαφορετικών φάσεων**
Διαχωρίζει 2 φάσεις με διαφορετική κρυσταλλική δομή ή/και χημική σύσταση και περιλαμβάνει τις διεπιφάνειες S/L.

Δημιουργία διεπιφάνειας εμβαδού $A \Rightarrow$ αύξηση της G : $G = G_0 + A\gamma$

όπου το $G_0 \rightarrow$ σύστημα χωρίς διεπιφάνεια

- γ το έργο που πρέπει να καταβληθεί για να δημιουργηθεί μοναδιαία διεπιφάνεια υπό $T = \text{σταθ}$, $P = \text{σταθ}$.
- Στα υγρά η γ είναι ανεξάρτητη της επιφάνειας $\Rightarrow F = \gamma$. Δηλ. επιφάνεια με ελεύθερη ενέργεια γ (Jm^{-2}) ασκεί επιφανειακή τάση γ (Nm^{-1})
- Στα στερεά δεν ισχύει γενικά $(d\gamma/dA) = 0$ και $F = \gamma$ για $T = T_m$.